

Riksintressen för kulturmiljövården

Riksantikvarieämbetet genomförde en revidering av landets riksintressen för kulturmiljövården mellan åren 2021-2023 arbetet har resulterat i lite ändringar angående indelning och istället för att ange geografiska områden som tidigare så är den nya indelningen istället uppdelad i olika temagrupper. I Nynäshamnskommun så har vi exempelvis värdefulla herrgårds-, industri- och skärgårdsmiljöer, men vi har även gamla sockencentrum och landsbygd med höga kulturmiljövården. Riksintressena för kulturmiljövården är av stor betydelse och berättar för oss om Sveriges viktiga områden och dess historia.

Varje riksintressedel är uppdelad i en motivdel och en uttrycksdel. Motiveringen förklarar syftet med riksintresset, vad det är som gör att kulturmiljövården är av nationellt intresse och uttrycksdelen beskriver vad det är i miljön som är karaktärsbärande och gör att riksintresset är avläsbart.

Herrgårdsmiljö, Fållnäs gård

Motivering: Herrgårdsmiljö med tydlig prägel från 1700- och 1800-tal, vars strategiska läge vid inomskärsleden har kontinuitet från järnålder och medeltid.

Uttryck för riksintresset: Den välbevarade herrgårdsanläggningen med rosa putsfasader. De sex parställda flyglarna i dominerande läge i landskapet och med siktlinjer mot farleden. Ekonomi- och produktionsbyggnaderna från 1700-tal och 1800-tal, såsom ladugårdsfyrkant, kakelugnsmakeri och mejeri med rosa puts som dominerande fasadmateriell. Det knuttimrade faluröda sädesmagasinet "Engelska boden", i högst siloform. Smedjan och statbostaden "Långa raden" med faluröda liggtimmer- respektive panelfasader. Torpens boningshus med samma rosa färgsättning som herrgårdsanläggningen. Skola och handelsbod belägna utanför herrgårdsanläggningen i ett separat läge i dalgången. Det godspräglade landskapet med sammanhängande åkermarker, mäktiga alléer och solitära ekar.

Skärgårdsmiljö Öja bytomt – Landsort

Motivering:

Kust- och skärgårdsmiljö tydligt präglad av de näringar och de förutsättningar som gällde för de boende i ytterskärgården. Farledsmiljö som speglar sjöfartens betydelse och förändring i Stockholms skärgård från 1600-talet till 1900-talet, utmed den äldre inomskärsleden och från 1800-talets slut utomskärstrafiken. Militär miljö från 1930-talet och efterkrigstiden som visar det kalla krigets påverkan på det svenska försvaret i ytterskärgården.

Uttryck för riksintresset: Äldre bylägen med bland annat Norra Öjas tidigare lotsplats med ett tjugotal husgrunder och lämningar efter båtuppdagningsplatser och åkerytor för småjordbruk. Lämningar efter det tidiga säsongsfisket i form av tomtningar och fiskebodas från bland andra Trosafiskarna. Sjömärken som till exempel stenkummel. Byn Storhamn vid öns södra spets, bebodd sedan 1600-talet, med tät bebyggelsemiljö bestående av bostadshus med faluröda och ljusst målade träfasader under tegeltäckta tak, röda bodar, hamnanläggningar och kapell visande på Storhamns utveckling från fiskeläge till viktig hamn och lotsplats under slutet av 1800-talet. Slingrande vägnät, stigsystem och labyrint. Byggnaden för vattenståndsmätning från 1800-talet. Fyren på södra udden med äldsta delar från 1672. Stenomgärdad kyrkogård med pestkyrkogård, hamnar och bebyggelse som är koncentrerad till några få lägen. Lotsutkiken som idag är vandrarhem. Den karga obebyggda kustlinjen med klippor. Naturliga hamnar i skyddade lägen som förbättrats med hamnanläggningar i Västerhamn, Österhamn och Skravelviken. Militära anläggningar i form av artilleribatterier från 1930- och 1970-talet.

Ösmo sockencentrum

Motivering: Ösmo sockencentrum med ett flertal funktionsbyggnader, som visar på kyrkans betydelse som lokalt administrativt centrum från tidig medeltid till det tidiga 1900-talet.

Uttryck för riksintresset: Ösmo sockencentrum med kyrkan, klockstapeln, den muromgärdade kyrkogården, prästgården, sockenstugan, f.d. ålderdomshemmet, församlingshemmet, klockarbostaden, komministerbostället, f.d. skolan och handelsboden. Kyrkans dominans över sockencentrumet och den öppna åkermarken i norr. Funktionsbyggnadernas lokalisering vid kyrkan och längs del av äldre vägsträckning. Prästgården Muskösund och dess visuella samband med kyrkan. Prästbostället med arrendebostaden, arbetarbostäderna och ekonomibygnaderna. Komministerbostället och skolan vid Nibble.

Landsbydsmiljö Sorunda-Stymninge

Motivering: Dalgångsbygd som i fornlämningsrikedom, landskap och bosättningsmönster speglar ett jordbruk som etablerades under järnåldern och dess förändringar i och med det sena 1800-talets skiften och utdikningar samt landsbygdens administrativa indelning sedan medeltiden, uppbyggt kring Sorunda sockencentrum. (Odlingslandskap; dalgångsbygd, fornlämningsmiljö, kommunikationsmiljö; vägmiljö).

Uttryck för riksintresset: Storhögarna och de stora gravfälten, den stora skeppssättningen, runstenarna, runristningarna och fornborgarna som visar bygdens centrala ställning under järnåldern. Det äldre vägnätet med terränganpassad sträckning och med runstenarna och milstolparna. Sorunda medeltida kyrka belägen vid en storhög, i ett över dalgången

dominerande läge. Torp kyrkby med prästgården och de väl bevarade funktionsbyggnaderna som församlingshemmet, klockargården, fattighuset från 1815 samt de andra till miljön hörande byggnaderna. Bebyggelsen i form av gårdarna och byarna, vars lägen i många fall har kontinuitet till järnålder, och som i regel är lokaliserade till moränhöjder i det öppna landskapet. De utskiftade gårdarna. Den vidsträckta, uppodlade, dalgången som delvis utgörs av utdikad tidigare sjöbotten.

Industrimiljö, Karta – Oaxen – Stora Vika

Motivering: Industrimiljö som speglar tre olika faser i den för regionen unika kalkindustrins utveckling och det samhälle detta gav upphov till - kring det 1832 startade kalkbruket på den lilla ön Karta, dess senare utveckling på ön Oaxen från 1865 och vid Stora Vika från 1948.

Uttryck för riksintresset: Lämningar av kalkbrott, industrianläggningar och av hamnar på de tre platserna. Industrisamhällena med deras planläggning, bostäder och annan bebyggelse, bland annat Marsta, med funktionalistiska flerfamiljs- och radhus för de anställda, uppfört vid 1940-talets slut efter ritningar av G Lettström.

Länk till Riksintressebeskrivningar på Länsstyrelsens hemsida:

<https://extgeoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/MapSeries/index.html?appid=f6021ff43247409cb6bfa58fdd2b6bfd>

Länk till riksintresset för kulturmiljövården på Riksantikvarieämbetets sida.

https://www.raa.se/app/uploads/2022/01/Stockholm-AB_riksintressen.pdf